

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертаційне дослідження Кутлуєвої Дар'ї Володимирівни
«Шляхи розвитку фортепіанного квартету у творчості віденських
класиків та австро-німецьких романтиків»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво»**

Незважаючи на численність наукових праць різного жанру, у яких розглядаються камерно-інструментальні ансамблі, у тому числі фортепіанний квартет, дисертантці вдалося висвітлити власний шлях розгляду обраного предмету вивчення. Отже, представлене на рецензування дисертаційне дослідження постає ґрунтовною та самобутньою працею, структура якої є чіткою, логічною та цілком зрозумілою. Ключова проблема, що має стрижневе значення для усієї запропонованої наукової концепції, полягає у розв'язанні питання про категоріальну сутність фортепіанного квартету. Посилюючи дискусійність аспекту пізнання даного явища, дисертантка вміщує в якості назви першого підрозділу своєї роботи запитання: «Фортепіанний квартет: тип твору чи тип ансамблю?». Авторка виходить з того, що цей різновид ансамблю проходить довгий шлях відбору інструментального складу, та лише тоді, коли встановлюється стабільне коло учасників, виявляються умови для кристалізації певної жанрової системи. Звертаючись до фортепіанних квартетів В. А. Моцарта, Д. Кутлуєва доходить висновку, що саме названий чинник у сукупності із закріпленням тричастинної сонатно-циклічної форми дозволяє вбачати у фортепіанному квартеті тип твору. Звідси випливає висновок про жанрову двоскладність даного явища, який вміщує стійкий інструментальний склад та тип композиції. Тим самим розглядуваний твір викриває притаманну йому амбівалентність. Завдяки цьому авторці вдається надати наукове визначення поняття «фортепіанний квартет»: фортепіанний квартет є «тип твору в сонатно-циклічній формі, призначений для фортепіано, скрипки, альту, віолончелі, паритетна ансамблева взаємодія яких

індивідуалізує композиційно-драматургічний процес у комплексі із загальномузичними засобами виразності і способами організації просторово-часового цілого» [текст дис. с. 74]. Подібне формулювання дозволяє вбачати у фортепіанному квартеті жанрове узагальнення двох видів музичного мистецтва – композиторського та виконавського.

З метою доведення правомірності запропонованої дефініції фортепіанного квартету у другому підрозділі дисертації цей тип ансамблю розглядається з позицій його генезису, який дослідниця вбачає у таких властивостях барокового інструменталізму, як тріо-принцип та «акомпанована соната». Плідною виявляється думка Д. Кутлуєвої щодо взаємодій різних типів інструменталізму XVII – першої половини XVIII століть, які не стільки впливають один на одного, скільки відбивають єдиний комплекс якостей, сукупність котрих заклала основи інструментального мислення та самої категорії інструменталізму.

Наведена думка підкріплюється та розвивається у третьому підрозділі дисертації, де значна увага приділяється питанню ролі фортепіано у цьому типі ансамблю, у зв'язку з чим авторка вдало використовує метафоричний вираз І. Смирнової «фортепіаноцентризм». Доречно наголосити на оперуванні здійсненої у дисертації класифікацією ансамблевого письма фортепіанного квартету – «персональне» та «хорове». Не менш цікавими уявляються міркування Д. Кутлуєвої стосовно потенційних можливостей фортепіанного квартету з боку притаманних йому ансамблевих складових. Зауважимо, що аналітичні спостереження й усі теоретичні висновки підкріплюються зверненням до ідей науковців різних поколінь, створюючи нібито позачасовий діалог з ними, не зловживаючи цитатами, а віртуозно викладаючи їх шляхом власного переказу та вдалого поєднання зі своїми думками. Другий та третій розділи дисертації порушують питання аналізу квартетів, починаючи з творів В. А. Моцарта та Л. Бетховена до Й. Брамса, виявлення інваріантних властивостей жанру та їх модифікацій від віденського класицизму до пізнього романтизму.

Для вирішення цього завдання Д. Кутлуєва обирає жанрово-стильовий ракурс дослідження, що дозволяє виявити стійкі властивості встановлених інваріантних особливостей фортепіанного квартету в умовах різних історичних та індивідуально-творчих стилів. Звертає на себе увагу здійснена авторкою періодизація класико-романтичного фортепіанного квартету, заснована на плідній думці про хронологічну розбіжність епохи та композиторського стилю. Звідси матеріалом другого розділу стають фортепіанні квартали В. А. Моцарта, Л. Бетховена, К. М. Вебера та Ф. Шуберта, що об'єднуються класичним стилем. У третьому розділі прокреслюється лінія сходження даного жанру від ранніх творів Ф. Мендельсона до пізнього романтизму Й. Брамса. Особливу увагу заслуговує зроблений Д. Кутлуєвою висновок про першого з них як творця романтичного типу фортепіанного твору, що суперечить закріпленому у сучасному музикознавстві уявленню про Ф. Мендельсона як «помірного» романтика.

Важливим досягненням дисертантки слід вважати смислову єдність методологічного та аналітичних розділів, аналітичного підходу до окремих творів з ключовими положеннями теоретичного плану. Д. Кутлуєва ані на мить не втрачає відчуття виявлених жанрових властивостей фортепіанного квартету та досліджуваного музичного матеріалу. Важливі також перегуки всередині кожного розділу між спостереженнями щодо окремих композиторських творів, унаслідок чого виникає можливість виявлення поступового руху фортепіанного квартету по історично-еволюційній осі, що відповідає заявленій дисертанткою темі її дослідження. Цьому в значній мірі сприяв вдало обраний авторкою музичний матеріал, об'єднаний єдиною національно-культурною традицією. Таке рішення водночас дозволяє простежити розвиток самої цієї культурної традиції, узятій в її локальній сфері.

Відзначені наукові досягнення рецензованої роботи пов'язані з науковою ерудованістю авторки. Дисертанткою було опановано велику кількість наукових джерел, ліву частку якої складає іноземна (зокрема,

німецькомовна) музикознавча література, що свідчить про надзвичайно глибоке занурення у царину, власне, того ментального простору, в якому й було написано чимало аналізованих фортепіанних квартетів. Саме такий підхід пані Дар'ї Кутлуєвої презентує її як людину інтелектуально обізнану, лінгвістично обдаровану, з розумінням досить природної інтеграції української дослідницької думки у європейський контекст і, навпаки, проникнення західноєвропейських наукових тенденцій у площину українського музикознавства.

Підсумовуючи новизну поданого наукового дослідження, зазначимо наступне:

- вперше в музичній науці фортепіанний квартет розглянутий водночас як тип твору та тип ансамблю, що має велике значення для досягнення цього явища як з композиторської, так і виконавської точок зору;
- також вперше подана наукова дефініція фортепіанного квартету, заснована на його розумінні як жанрового узагальнення названих видів художньої діяльності;
- запропонована періодизація розвитку класико-романтичного фортепіанного квартету, яка дозволяє по-новому осмислити творчі індивідуальності, з одного боку К. М. Вебера та Ф. Шуберта, з іншого – Ф. Мендельсона;
- розкриті потенційні можливості ансамблевих взаємодій фортепіанного квартету, що дозволяє досягнути партнерські взаємодії учасників як чинник композиційного процесу;
- в обіг українського музикознавства включені численні іншомовні видання, які сприяють розширенню пізнавальних можливостей вітчизняної науки.

Якщо вийти за межі встановлених темою дисертації класико-романтичної епохи та будь-якої національної приналежності композиторів, то відкривається неосяжний обрій пізнання жанру фортепіанного квартету як у

виконавському аспекті, так і у перспективних дослідницьких працях. У зв'язку з цим маю наступні питання:

1. Які шляхи розвитку обраного Вами жанру Ви вбачаєте у ХХ столітті?
2. Хто з представників української композиторської школи працював у цьому жанрі та чиї традиції наслідував?

Відтак, вважаю, що дисертація Дар'ї Володимирівни Кутлуєвої «Шляхи розвитку фортепіанного квартету у творчості віденських класиків та австро-німецьких романтиків», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво», є оригінальним, актуальним, самостійним і науково обґрунтованим дослідженням, яке містить новизну, що відповідає чинним вимогам, затвердженим МОН України. Зміст дисертації, її результати, викладені у Висновках, кількість апробацій, теоретичне і практичне значення, дотримання академічної доброчесності дають підстави констатувати, що Дар'я Володимирівна Кутлуєва заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 Культура і мистецтво, за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво».

Кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри спеціального фортепіано
ХНУМ імені І. П. Котляревського

Ігор СЕДЮК